

MARMARA ÜNİVERSİTESİ MARMARA UNIVERSITY
ULUSLARARASI İLİŞKİLER RESEARCH CENTER FOR
ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ INTERNATIONAL RELATIONS

MURCIR Analiz

Yüksek Düzeyli Ekonomik Diyalogun Getirdikleri: Pesimizm ile Optimizm Arasında Türkiye-AB İlişkileri

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk Dış Politikasının merkezindeki konulardan birini bugünkü adıyla Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik hedefi oluşturmuştur. Bu çerçevede öncelikle 1995'te taraflar arasında Gümrük Birliği'nin (GB) oluşturulması, akabinde 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesi ve 2005 yılında üyelik müzakerelerinin resmî olarak başlaması Türkiye'nin üyeliğe ulaşacağına dair genel bir iyimser hava yaratmıştır. Ancak, ilerleyen yıllarda söz konusu iyimserlik yerini kötümser düşüncelere bırakarak taraflar arası ilişkiler daha önce olmadığı kadar geriye gitmiştir. Bu süreç 2019'da Türkiye tarafından Kıbrıs açıklarında gerçekleştirilen sondaj çalışmalarının da etkisiyle Türkiye-AB arasındaki Yüksek Düzeyli Ekonomik Diyalogun (YDED) uzun yıllar gerçekleşmemesine ve AB tarafından Türkiye'ye yönelik birtakım yaptırımların devreye girmesiyle devam etmiştir. Tüm bu olumsuzluklar içerisinde 2023 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri akabinde taraflar arasında verilen ılımlı mesajlar ile birlikte altı yıl aradan sonra 3 Nisan 2025 tarihinde YDED gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kısaca Türkiye-AB ilişkilerini son dönemde etkileyen faktörlerden bazıları başlıklar hâlinde verilecek ve bunlar arasında özellikle GB'nin revizyonu açıklanacak, sonrasında ise YDED ile güncel sorunlar analiz edilecektir.

Efe Can Müderrisoğlu

Son Dönem Türkiye-AB İlişkilerini Etkileyen Başlıklar Nelerdir?

Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen güncel konuların başında 2010'lu yıllardan miras kalan vize serbestisi görüşmeleri yer almaktadır. Taraflar arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması ile ele alınan vize serbestisi görüşmeleri hâlâ tamamlanamamış ve özellikle son dönemde Türk vatandaşlarının Schengen vizesi almakta yaşadığı zorluklarla birlikte bu konu gündemdeki gerilim noktalarından birini teşkil etmeye devam etmektedir. Bu doğrultuda 2023 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli Diyalog da tam anlamıyla çare olamamıştır. Nitekim 2024 yılında hazırlanan Türkiye Raporu'nda AB, altı kriterin yerine getirilmediğini vurgulamıştır.

Taraflar arasındaki bir diğer gerilim noktasını ise AB'nin Türkiye'ye yönelik insan hakları ve demokrasi özelindeki eleştirileri oluşturmaktadır. 2024 Türkiye Raporu'nda Komisyon, Türkiye'yi bu başlıklarda "başlangıç seviyesinde hazırlıklı" olarak tanımlasa da bu çalışmanın başlığını oluşturan ekonomik kriterlerin arasında saydığı "işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı" için "çok ileri düzeyde"; "Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesi" için ise "iyi düzeyde" tanımlamaktadır.

Hem Türkiye'nin hem de Güney Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri ise bir diğer sorunlu alanı oluşturmaktadır. Türkiye'nin Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile yaşadığı deniz yetki alanları hususundaki anlaşmazlıklar bir süredir dondurulmuş gözükse de varlığını sürdürmektedir. Ayrıca adanın tamamını temsilen AB'ye üye olan Güney Kıbrıs'ın İsrail ve Yunanistan ile birlikte hayata geçirmeye çalıştığı Eastmed Boru Hattı Projesi Türkiye nezdinde tepki yaratmıştır.

Tüm bu ve buna benzer gerilimlerin neticesinde tam üyelik perspektifinden uzaklaşan Türkiye-AB ilişkileri, vize serbestisi ve GB'nin revizyonuna indirgenmiş gibi gözükmektedir. Bu çalışma kapsamında da son dönem ikili ilişkileri etkileyen konuların başında GB'nin revizyonu yer almaktadır. Taraflar arasındaki görüşmeler neticesinde 1/95 sayılı Karar ile birlikte hayata geçirilen GB, ikili ekonomik ilişkilerin pratikteki temelini oluşturmaktadır. Ancak, söz konusu GB'nin hayata geçirildiği 1 Ocak 1995 tarihinden bugüne dünya genelinde ticaret gelişmiş ve yeni ticaret modelleri oluşmuştur. Bir başka ifade ile Türkiye-AB arasında kurulan GB zamanın ruhuna uymamaktadır. Bugünkü ticaret kalemlerine kıyasla kapsamı oldukça dar olan GB, aynı zamanda AB'nin üçüncü taraflarla imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmalarında Türkiye aleyhine rekabet ortamı yaratmaktadır. Zira Türkiye-AB arasında kurulan GB ile söz konusu üçüncü ülke malları Türkiye'ye gümrüksüz girerken, Türkiye aynı hakka sahip olamamaktadır. Benzer şekilde mevcut GB'nin taraflar arasındaki ticari sorunlara yönelik etkin bir çözüm mekanizmasına sahip olmayışı ya da AB'nin son yıllarda önemle üzerinde durduğu "Yeşil Mutabakat" ve Dijital Ajanda politikalarına dair bir uygulamasının olmaması da revizyona duyulan ihtiyaçlar arasında sayılmaktadır.

GB'nin revizyonuna duyulan ihtiyaçlar arasındaki bir diğer sebep olarak siyasi gelişmeler gösterilebilir. Zira özellikle Türkiye, tüm olumsuzluklara rağmen AB ile tam üyelik ilişkisi kurmak istediğini ısrarla ifade etmektedir. O zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 1959 yılında başvuru yaptığında Türkiye, imzalanan Ortaklık Anlaşması ile üç aşamalı bir entegrasyonu kabul etmiştir. İşbu anlaşma gereğince Hazırlık ve Geçiş aşamalarının akabinde taraflar arasında kurulacak GB ile entegrasyonun nihai aşamasına geçilmesi hedeflenmişti. Bir başka ifade ile imzalanan Ortaklık Anlaşması ile kurulması hedeflenen GB üzerinden Türkiye'nin bugünkü adıyla AB'ye üye olması ikili ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle tam üyelik ilişkilerinin ilerleyemediği bu dönemde Türkiye'nin GB'nin revizyonu ile siyasi ilişkileri de canlandırmaya ya da belirli bir çizgide tutmaya çalıştığı iddia edilebilir. Benzer şekilde AB'nin de giderek artan küresel ticaret rekabetinde istikrarlı bir ticari ilişkiye sahip olduğu Türkiye ile daha sürdürülebilir ve daha güncel bir ekonomik yapı kurmayı amaçladığı ileri sürülebilmektedir. Nitekim ikinci kez Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı seçilen Donald Trump'ın gerek NATO'ya yönelik eleştirileri gerekse küresel ticarete ABD'yi öncelemesi Türkiye-AB arasındaki ilişkilerin önemini arttırmaktadır. ABD'nin diğer ülkeler tarafından "soyulduğunu" iddia eden Trump'ın AB'ye yüzde 20 oranında gümrük vergisi uygulamaya karar verirken, Türkiye'ye ise yüzde 10 oranında asgari gümrük vergisi uygulanacak ülkeler grubuna dâhil etmiştir. Transatlantik ilişkilerde yaşanan bu yeni gerilim ise Donald Trump'ın 3 Nisan 2025 tarihinde açıkladığı kararlar ile gerçekleşmiştir. Bir başka ifade ile Türkiye-AB arasında yapılan YDED'nin gerçekleştiği gün ABD Başkanı Trump yeni gümrük oranlarını açıklamaktaydı.

Yüksek Düzeyli Ekonomik Diyalog Nedir?

Türkiye-AB arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek ve iktisadi konularda stratejik düzeyde iletişimi sağlama hedefi çerçevesinde oluşturulan YDED, ilk olarak 2016 yılında gerçekleştirilmiştir. GB'nin revizyonuna hazırlık sağlamak, ortak iktisadi problemlere yönelik birlikte çözüm aramak gibi amaçları bulunan YDED için GB'nin modernizasyonu, dijital ekonomi, Yeşil Mutabakat ve sürdürülebilirlik, yatırımlar gibi başlıklar gündemin temelini teşkil etmektedir. Böylece söz konusu diyalog hem siyasetçilere hem de iş insanlarına taraflar arası ilişkilerin geleceğine dair perspektif çizmektedir. Bu çerçevede ilki 2016, ikincisi 2017 ve üçüncüsü 2019 yılında gerçekleştirilen platform, ilişkilerdeki gerginlikler neticesinde altı yıl süreyle gerçekleştirilmemiştir. Bu durumun temel sebebi 2019'da Türkiye'nin Kıbrıs açıklarında gerçekleştirdiği sondaj çalışmaları nedeniyle AB'nin Türkiye'ye yönelik birtakım önlemler almasıdır. Sonuçta YDED toplantıları askıya alınırken, Ortaklık Konseyi'nin düzenlenmemesine yönelik de karar alınmıştır.

Altı yıl aradan sonra taraflar arası ilk YDED, 3 Nisan 2025 tarihinde Brüksel'de toplanmış ve bu toplantıya AB Valdis Dombrovskis ile Marta Kos katılırken, Türkiye'yi Mehmet Şimşek temsil etmiştir.

Söz konusu toplantı akabinde yapılan ortak açıklamada Türkiye tekrar aday ülke olarak tanımlanmış ve aynı zamanda Türkiye'nin AB için kilit bir ortak olduğunun da altı çizilmiştir. Bu doğrultuda küresel konjonktüre bazı sıfatlar verilmiş ve bahsi geçen küresel ortam “zorlu ve oldukça belirsiz” olarak nitelendirilmiştir. Hükümetler arasında gerçekleştirilen bu bölümde taraflar, Türkiye'deki yatırım ortamının iyileştirilmesinin ve AB ile uluslararası finans kuruluşlarının artan katılımının kolaylaştırılmasına dair önemin altını çizmiştir.

Tarafları temsil eden iş insanları arasındaki toplantıda ise AB ve Türk iş dünyası temsilcilerinin yanı sıra uluslararası finans kuruluşlarının temsilcileri ile Türkiye Yatırım Platformuna katılan ulusal tanıtım bankaları bir araya gelmiştir. İş forumunda, özellikle rekabet gücünün arttırılması ve KOBİ'lerin uzun vadeli finansmana erişiminin iyileştirilmesine odaklanılarak, AB-Türkiye ekonomik, mali ve yatırım ilişkilerinin daha da geliştirilmesinin yolları tartışılmıştır.

Taraflar düzenli, açık ve samimi bir diyalogun sürdürülmesi, ortak güçlüklerin tespit edilerek ele alınması ve temel ekonomik alanlarda işbirliğinin devam ettirilmesi yönündeki kararlılıklarını yinelemiş ve bu bağlamda, gelecek yıl Türkiye'de bir araya gelme konusunda mutabık kalmıştır.

Pesimizm ile Optimizm Arasında YDED'den Beklentiler Nelerdir?

Taraflar arasında 2005 yılından sonra beklentilerin tam aksine yıldan yıla gerileyen ilişkiler durma noktasına gelse de söz konusu YDED ile kötümser bakış açısı yerini tekrar olumlu rüzgarlara bırakmıştır. Buna rağmen bahsi geçen YDED tamamen optimist olmak için yeterli olmaktan uzaktır. Zira Türkiye'nin iç siyasetinde son dönemde yaşanan gelişmelerin üstü kapalı da olsa ortak açıklamada yer aldığı görülmektedir. Nitekim ortak açıklamada “zorlu bir jeopolitik ortamda AB-Türkiye ilişkileri, ekonomik güvenin sürdürülmesi ve iş ortamının kolaylaştırılmasında kilit rol oynayan hukukun üstünlüğü, demokrasi, medya özgürlüğü ve insan haklarına saygı gibi değerler tarafından yönlendirilmelidir. Bu doğrultuda samimi bir angajman temel önem taşımaktadır.” ifadelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Genişleme ve Doğu Komşuluklarından sorumlu Komisyon Üyesi Marta Kos'un iki farklı açıklamasının güncel ilişkilerin içerisinde bulunduğu optimist ve pesimist yelpazenin boyutlarını göstermektedir. Avrupa Parlamentosu'ndaki konuşmasında Kos, Türkiye'yi AB'nin stratejik ortağı olarak tanımlarken, Türkiye'ye kapıların tamamen kapatılmasının iki tarafa da bir fayda getirmeyeceğinin altını çizmiştir. Ancak yine Kos, ilişkilerin geleceğine ülkedeki demokratik uygulamaların yön vereceğini vurgulayarak demokrasinin tehlikede olması durumunda insan haklarının pazarlık konusu yapılamayacağını altını çizmiştir. Görüldüğü üzere altı yıl aradan sonra gerçekleştirilen YDED taraflar arası ilişkilerin gelişmesi için bir heyecan yaratmışsa da tamamen olumlu rüzgarların estiğini ileri sürmekten uzak bir noktada yer almaktadır.

Bu çerçevede ilişkileri iki farklı boyutta ele almak daha doğru olacaktır. AB'nin uzun yıllar Türkiye'ye dair eleştirilerinin başında demokratik süreçlerde yaşanan sorunlar ve insan hakları ihlalleri yer almaktadır. Söz konusu eleştiriler taraflar arasında sürdürülmesi hedeflenen tam üyelik perspektifinin oluşamamasına yol açmaktadır. Bu durum gerek 2024 raporunda gerek Kos'un açıklamalarında görülmektedir. Ancak, YDED akabinde yapılan ortak açıklamada geçen ifadeler, uzun yıllar kötümser seyreden Türkiye-AB ilişkilerine bir anlamda nefes aldırılmış gibi durmaktadır. Zira bu toplantıyı AB'nin Türkiye'ye yönelik uyguladığı kısıtlamalardan çıkılması için bir mesaj olarak okumak da mümkündür. Nitekim ekonomik ilişkilerde iki tarafın da istekli olması için uygun bir konjonktür oluşmuş ve hem AB hem de Türkiye bu doğrultuda diyalog sürecini tekrar başlatmıştır. 2024 raporunda Türkiye'nin iktisadi kriterlerdeki uyumunun siyasi kriterlere göre daha iyi durumda olduğuna dair vurgular, YDED akabinde yapılan ortak açıklamadaki insan hakları ve demokrasi başlıklarına sadece değinilmesi ve Kos'un açıklamaları bu durumun bir tezahürü olarak okunabilir. Ancak söz konusu gelişmelerin AB'nin Türkiye üzerinde Sivil Güç ya da Normatif Güç gibi etki edeceğini iddia etmek için yeterli olmadığı görülmektedir. Zira AB'nin kendisi de (Trump'ın gümrük vergileri gibi) yeni mücadele alanlarıyla karşı karşıyadır. Uluslararası rekabetin artacağına bir göstergesi olarak okunabilecek bu gelişme de konjonktürün tarafları pragmatist davranmaya yöneltebildiğini, özellikle AB'nin ekonomik ve siyasi entegrasyon süreçlerini birbirinden ayrı biçimde değerlendirebildiğini göstermektedir.

Yazar Hakkında

Dr. Öğr. Üyesi Efe Can Müderrisoğlu, 2023 yılında, Marmara Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Enstitüsü Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda " 2018 Cumhur İttifakı ve AB şüpheciliği: İktidar bloğu partilerinin AB söylemleri" adlı doktora tezini tamamlamıştır. Doğuş Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Türk Dış Politikası, Türkiye- AB ilişkileri ve Siyasal İdeolojiler dersleri vermektedir. Akademik araştırma alanları arasında AB Dış Politikası, Uluslararası Göç ve Türkiye-AB ilişkileri yer almaktadır.

*Yazıda yer alan fikirler yazarına/yazarlarına aittir ve MURCIR 'ın yayın politikasını yansıtmayabilir.

